

Nr 125.

Av herr Nilsson, Johan, i Malmö, angående utredning rörande statens övertagande av utgifterna till löner åt lärarna vid de till folkskoleväsendet hörande anstalterna m. m.

Ändrade förhållanden ha givit allt större styrka åt den uppfattningen, att staten helt bör övertaga utgifterna till lärarelöner vid landets folkskolor. För närvarande bidrager staten med 90 procent av grundlönerna samt kommunerna med 10 procent. Staten bestrider dessutom utgifterna till de åt lärarna utgående ålderstilläggen, medan utgifterna till naturaförmanerna bränsle och bostad bestridas av kommunerna.

Tanken på statsbidrag till lärarelöner är ingalunda ny. Den uppstod redan på 1600- och 1700-talen. Åtskilliga framställningar i syfte att erhålla statsbidrag gjordes då till regeringen, fastän de under lång tid alltid avsgos. Varje sådan fordran tillbakavisades bl. a. bestämt i en kungl. resolution år 1723. Först 1768 godkändes delvis i ett kungl. brev principen om statsunderstöd.

Sedan den tiden ha i riksförsamlingen 2 meningar brottats mot varandra, den ena att löner till lärarna vid folkskolorna borde utgå ur statsmedel, den andra att denna angelägenhet uteslutande eller huvudsakligen borde vara en kommunernas sak. Ur dessa meningsbrytningar har dock vuxit fram det resultat, att staten övertagit allt större andel i lärareavlöningen.

I Kungl. Maj:ts folkskoleproposition till 1840—1841 års riksdag betonades starkt nödvändigheten av, att staten lämnade kommunerna hjälp med lärareavlöningen. »Utan ett sådant medgivande å rikets ständers sida blir det svårt att som ovillkorlig skyldighet ålägga samtliga församlingar i riket att fullt ändamålsenligt ordna sitt skolväsende och med nödig lön förse lärarna.» Kungl. Maj:t uttalade fruktan för att den ökade kommu-

nala bördan »kunde väcka hemligt missnöje emot dessa välgörande inrättningar». Det statsbidrag, som Kungl. Maj:t då föreslog, skulle dock ej överstiga 50 rdr och endast utgå till församling som av »fattigdom är urståndsatt att själv till nämnda minimibelopp, (värdet av 16 tunnor spannmål) avlöna en skollärare».

En representant för bondeståndet Anders Jönsson, anvisade den utvägen, att man borde indraga prästerskapets s. k. vederlagsspannmål (16 tunnor i varje socken, en kvarleva från den katolska tiden) samt använda den till folkskollärarnas avlöning. »Att det vederlag av tillfredsställelse, herrar pastorer såväl vid läsförhören som synnerligast vid nattvardsungdomens beredande skulle hämta genom skörden efter Guds ords utsäde i barnahjärtat (av skollärarna), fullt motsvarar det de mista i ladorna, därom förvissar mig högvärdiga prästerskapets kända nit för sanning och ljus». En annan motionär hoppades emellertid att dessa lärare »i medvetande av sina mödors viktiga inflytande på samhällets framtid» skulle »finna en ersättning för den njugghet och bristande liberalitet, varmed skolmästaren och upplysningen av vederbörande omfattas».

I huvudsaklig överensstämmelse med Kungl. Maj:ts proposition anvisade riksdagen också 50,000 rdr b:o att årligen utgå till församlingar, som styrkt sig vara i behov av understöd för avlöande av skollärare. Därmed hade staten också fastän efter långa strider godkänt principen om statsbidrag till kommunerna för läraravlöningarna.

Det dröjde dock icke länge förrän nya krav i detta avseende restes på staten. Vid riksdagen 1844—1845 väckte prosten Anders Landberg förslag om att större statsbidrag borde utgå. Han fordrade därtill att *alla* församlingar skulle få därav. Riksdagen beslöt i anledning härav en avgift av 12 sk. b:o för man, 6 sk. b:o för kvinna. Ehuru det vid flera riksdagar klagades över, att många församlingar uppburo dessa statsbidrag för att fondera en del av medlen i stället för att använda dem till skolans inrättande och lärareavlöning, fortsattes dock strävandena i riksdagen att få statsbidraget till kommunerna ännu större.

Vid riksdagen 1859—1860 hemställde prosten P. J. Emanuelsson om en löneförhöjning åt folkskollärare till 400 rdr samt »att av denna lönefyllnad församlingen skall erlægga $\frac{2}{3}$ och staten $\frac{1}{3}$ ». Och när på grund av k. proposition vid riksdagen 1862—1863 lönen höjdes till nyss nämnda belopp, bestämdes, att hälften skulle utgå ur statsmedel, och de församlingar, som ville höja lönen till 400 rdr., skulle på vissa villkor erhålla ytterligare statsbidrag med ett belopp av högst 50 rdr. Statsanslagen till folkskolan uppfördes nu å ordinarie stat under S:e huvudtiteln.

Men först vid riksdagen 1871 blev principen, att statsbidraget skulle utgå till hälften av den lagstadgade lönen, i praktiken genomförd. Då genomdrevs nämligen på regeringens förslag den mycket betydelsefulla förändringen i avseende på sättet för statsanslagets utgående till skoldistrikten, att det nu bestämdes i proportion icke till församlingarnas folkmängd utan till antalet lärarkrafter.

Samtidigt hade emellertid i riksdagen höjts starka krav på, att staten helt och hållet skulle övertaga folkskolläraernas avlöning, såväl grundlön som ålderstillägg. Kraven framfördes i slutet av 1860-talet och under 1870-talet särskilt från lantmannahåll. Motion härom väcktes 1868 av Jöns Rundbäck, som framhöll, att »det icke kan vara annat än billigt och rättvist, om staten till de barn, som erhålla sin uppfostran i folkskolan, bidrager med 5 rdr mot 100 rdr., som tvivelsutan varje lärjunge vid elementarläroverken årligen kostar staten». Under de närmast följande åren framfördes motioner i liknande syfte, fastän de avslogos. Då riksdagen icke ville gå med på hela lärarelörens överflyttande på statsverket, väcktes vid riksdagen 1871 av A. Johansson och vid 1875 års riksdag av J. Jansson och Åke Andersson motioner, att staten skulle bidra med $\frac{2}{3}$ och kommunerna med $\frac{1}{3}$ av den kontanta avlöningen. Med den ofta upprepade motiveringen, att folkskolan borde vara en kommunernas angelägenhet, avstyrkte vederbörande utskott vid 1875 års riksdag motionen ifråga. Kamrarna stannade dock i olika beslut, första för utskottets förslag och andra emot. Och genom gemensam votering segrade andra kammaren, vadan alltså statsbidraget bestämdes till $\frac{2}{3}$ av läraravlöningen.

Riksdagen stannade dock ej härvid. Strävanden inom andra kammaren att överflytta lärarlöner till statsverket pågingo alltjämt. Motioner i detta syfte väcktes, utom de nyss nämnda, även under året 1878 och påföljande år fram till 1900 samt slutligen proposition av Kungl. Maj:t 1906. Samtliga dessa förslag hava dock fallit huvudsakligen på grund av första kammarens motstånd.

Vid riksdagen 1911 väcktes i andra kammaren motion av greve Raoul Hamilton, som yrkade, »att staten må bidra till avlöning åt lärarna vid folkskolor och småskolor med 90 procent för nu $66\frac{2}{3}$ procent av fastställda minimilöner samt bestrida utgifterna för ålderstillägg». Motionen, som avslogs av första kammaren och antogs av andra kammaren, frambars av samme motionär på nytt 1913. Kungl. Maj:t upptog då i proposition den s. k. rusdryckskommitténs förslag, att kommunerna borde hållas skadeslösa för deras till statsverket indragna andelar av brännvinsmedel genom en höjning av statens bidrag till folkskollärares och små-

skollärares avlöning. Under hänvisning till denna proposition avstyrkte statsutskottet bifall till R. Hamiltons förslag. Och blev den k. propositionen antagen i båda kamrarna. I enlighet härmed blev i statsverkspropositionen 1914 vid såväl januari- som majriksdagen statsbidragen till lärareavlöningarna under 1915 beräknade till $\frac{9}{10}$ för grundlönen samt hela ålders-tilläggen. Detta förslag blev också vid den senare riksdagen antaget.

Riksdagen bör emellertid icke stanna därvid. Staten bör helt övertaga utgifterna till lärarlöner vid folkskolor och småskolor för både grundlöner, åldersstillägg och naturaförmåner (bränsle och bostadsförmåner). Därmed skulle avsevärda fördelar vinnas både för skolväsendet, staten, kommunerna och lärarna.

Med det nuvarande avlöningssystemet följer bl. a. allt för stor olikhet i lärarnas löner för olika orter. Under det stadskommunerna och större samhällen i allmänhet under kristiden anslagit dyrtidstillägg åt sina lärare, ha många av landsbygdens lärare måst vara utan dylikt. Detta har haft till följd, att rekryteringen till landsbygden blivit allt svårare. Övertager staten alla utgifter till lärarnas avlöning, får staten också möjlighet att direkt utjämna den nu rådande olikheten i löneförmånerna. Lönerna kunna då utgå efter en de verkliga levnadskostnaderna motsvarande dyrtidsindelning. Därmed utjämnar staten också vägen för rekryteringen. Landsbygden kommer då icke att stå i ogynnsammare ställning än städerna.

Genom en överflyttning på staten av lärareavlöningen fingo kommunerna också den lättnad varom de äro i så stort behov. Kommunerna ha i allmänhet mycket stora bördor att bära i ekonomiskt avseende. Och särskilt under senare åren ha utgifterna vuxit till oerhörda belopp. Dessa utgifter hålla också snarare på att stabiliseras än att gå tillbaka.

Kommunernas (städer och köpingar) skulder visa också en stark stegring. Medan de 1880 voro 78,908,983 kronor, 1890 137,718,520 kronor, 1900 211,836,807 kronor, 1905 329,894,209 kronor, 1910 525,362,409 kronor, 1914 588,666,046 kronor, 1915 622,153,093 kronor, så var skulden 1916 uppe vid 652,274,000 kronor. För landskommuner (köpingar ej med) visa siffrorna samma stegring. År 1880 utgjorde landskommunernas skuld 9,633,786 kronor, medan den till 1916 höjts upp till det höga beloppet av 83,492,000 kronor. Det ekonomiska läget är alltså för kommunerna synnerligen bekymmersamt. Medan staten kan uppsöka nya skattekällor, äro kommunerna hänvisade uteslutande till sina starkt begränsade inkomstmöjligheter.

Därtill bör genom en överflyttning på staten av lärarnas avlöning det föråldrade avlöningssystemet med naturaförmåner (bränsle och bostads-

förmåner) avskaffas. Lärare böra liksom tjänstemän i allmänhet erhålla bestämda löner. Hur och var de önska anskaffa sin bostad blir liksom för andra medborgare deras egen sak. Visserligen äga kommunerna för närvarande en del bostäder avsedda för lärare. Men dessa bostäder kunna efter en beslutad ändring hyras ut till lärare mot avgifter, som de erlägga till kommunen. De skäl, som kunna anföras mot bostadsförmånen, tala även för ett avskaffande av bränsleförmånen. Naturaförmånerna tillkommo under en tid av mera primitiva förhållanden. Dessa förhållanden existera icke längre. Med ändrade förhållanden böra naturaförmånerna också försvinna.

Med att dessa och andra naturaförmåner icke längre ingingo i avlöningen, skulle kommunerna också undgå det i många fall svåra uppdraget att få ersättningen härför så rättvist avvägd, att den motsvarar den verkliga kostnaden. Men därmed vinnes ytterligare en väsentlig fördel. Medan lärarnas löneförhållanden hittills måst behandlas och avgöras — utom i riksdagen — av landets *alla* kommuner, kunde de efter det staten övertog utgifterna härför endast avgöras på *ett* ställe, nämligen i riksdagen.

Under åberopande av vad jag sålunda anført, tillåter jag mig hemställa,

att riksdagen behagade besluta att i skrivelse hos Kungl. Maj:t anhålla om en utredning, *dels* huruvida staten bör övertaga utgifterna till löner för alla lärare vid de till folkskoleväsendet i landet hörande anstalter, *dels* huruvida till sådana lärare hittills utgående naturaförmåner böra upphöra och ingå i kontant lön liksom för tjänstemän i allmänhet.

Stockholm den 20 januari 1920.

Joh. Nilsson,
Malmö.
